

Hız. Peygamber'in Hissî Mûcizesi Var Mı?

Does the Prophet have a Sensory Miracle?

Ali BAKKAL*

Abstract

The purpose of this article is to examine whether or not the Prophet Muhammad had a sensory miracle. A miracle is generally defined as "an extraordinary event that occurs in the hands of a person claiming to be a prophet in order to prove his truthfulness." In the tradition of theology, miracles have been examined in three categories: sensory, unseen news and rational. There is agreement among scholars that the Quran is the greatest miracle of the Prophet Muhammad and the Quran has been evaluated as a rational and spiritual miracle. Since some surahs contain verses that inform about certain events related to the future, the existence of the Prophet Muhammad's miracles in the form of unseen news (ihbar-ı bi'l-ghayb) has also been accepted unanimously. Until the eighteenth century, there was no contradictory view, except for a few exceptions, regarding the existence of the Prophet's sensory miracles. After the eighteenth century, it is seen that three different views have emerged on this subject until today:

According to the first view, neither the Prophet Muhammad nor the previous prophets were given sensory miracles. The basic basis of this group is the idea that miracles cannot be contrary to the laws of nature. However, nothing in the universe is unlimited. We live in a universe that is limited and finite in nature. Even the most comprehensive laws of nature are valid within certain limits. There is no rational problem in Almighty Allah creating these laws in a way that would later intervene in order for them to be evidence confirming the prophethood of the prophets. Since the Creator's power is infinite, He creates what He wants according to the conditions and qualities He wants. There is no rational basis for the idea that metaphysical realities are limited by the laws of physics. Miracles are rationally possible and occur.

According to the second view, although sensory miracles were given to the previous prophets, they were not given to the Prophet Muhammad. The basic basis of this group is that during the Meccan period, polytheists repeatedly asked the Prophet Muhammad to perform miracles. They requested a sensory miracle from the Prophet but were not shown any miracles. Some researchers who generalize this situation have concluded that although some miracles were given to the past prophets, no sensory miracle was given to the Prophet Muhammad. Their second basis is that the greatest miracle of the Prophet Muhammad was the Quran and that this miracle did not leave any need for other miracles. In addition, since other prophets were sent as prophets only to the people they lived in during their time, their prophethood was not universal. Instant miracles were sufficient for them. However, a universal miracle was required for the Prophet Muhammad, whose prophethood was universal. That was the Quran.

According to the third view, sensory miracles were given to both the Prophet Muhammad and the past prophets. This is the classical view. The basis of this view is that there are various statements and examples in the Quran and the hadiths that many miracles were given to both the Prophet Muhammad and other prophets. The views of the parties are presented in detail in the article.

* Prof. Dr., alibakkal52@gmail.com

In this article, the possibility of a fourth view on the subject is discussed using the document analysis method. As follows: While miracles are divided into three groups in terms of their structure and subject, they are also divided into three groups as guidance, help and destruction. In the above views, it has not been taken into consideration which type of miracles the sensory miracles correspond to in terms of their purpose, and it is as if the sensory miracle and the miracle of guidance are generally identified. However, sensory miracles can be in the class of miracles of guidance in terms of their purpose, as well as in the class of miracles of help or destruction. Considering, on the one hand, the negative response to the demands of the unbelievers for miracles in the Quran, and on the other hand, the fact that there are many sensory miracles that appear in the hands of the Prophet in both the Quran and the Sunnah, we can say that the Prophet did not have any sensory miracles that fall into the class of miracles of guidance in terms of their purpose, but he had many miracles that fall into the class of miracles of help. In this case, there will be no need to try to declassify many miraculous events by forced interpretations and to reject many authentic hadiths by accusing them of being contrary to some rules of presentation of the Qur'an, which are not actually sufficient.

Keywords: Theology, Prophet, Quran, Miracle, Sensory Miracle.

Öz

Bu makalenin amacı Hz. Muhammed'in hissî mucizesinin bulunup bulunmadığını irdelemektir. Genellikle mucize “peygamber olduğunu iddia eden bir zatın elinde doğruluğunu ispat etmek için meydana gelen olağanüstü olay” şeklinde tanımlanmıştır. Kelâm geleneğinde konusu itibarıyla mucizeler hissî, haberi ve akli olmak üzere üç kısımda incelenmiştir. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olduğu hususunda alimler arasında ittifak vardır ve Kur'an, akli ve mânevî bir mucize olarak değerlendirilmiştir. Bazı sürelerde gelecekle ilgili birtakım olaylardan haber veren âyetler bulunduğu için Hz. Peygamber'in ihbâr-ı bi'l-gayb cinsinden mucizelerinin varlığı da ittifakla kabul edilmiştir. On sekizinci asra gelinceye kadar Hz. Peygamber'in hissî mucizelerinin varlığı konusunda birkaç istisnanın dışında aykırı bir görüş olmamıştır. On sekizinci asırdan sonra günümüze gelinceye kadar bu konuda üç farklı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir:

Birinci görüş göre, Hz. Peygamber'e de, geçmiş peygamberlere de hissî mucize verilmemiştir. Bu grubun temel dayanağı mucizelerin tabiat kanunlarına aykırı nitelikte olamayacağı düşüncesidir. Oysa evrende hiçbir şey sınırsız değildir. Yapısı itibarıyla sınırlı ve sonlu bir evrende yaşıyoruz. En geniş tabiat kanunları dahi belirli sınırlılıklar çerçevesinde geçerlidir. Peygamberlerin nübüvvetini doğrulayan bir delil olabilmesi için Yüce Allah'ın bu kanunları sonradan müdahale edecek şekilde yaratmış olmasında hiçbir akli problem yoktur. Yaratanın gücü sonsuz olunca istediğini istediği şart ve niteliklere göre yaratır. Metafizik gerçekliklerin fizik kanunlarıyla sınırlandırılması düşüncesinin hiçbir akli dayanağı yoktur. Mucizeler aklen mümkündür ve vakidir.

İkinci görüşe göre, geçmiş peygamberlere hissî mucize verilmiş olmakla birlikte Hz. Peygamber'e verilmemiştir. Bu grubun temel dayanağı, Mekke döneminde müşriklerin müteaddit defalar Hz. Peygamber'den hissî mucize talebinde bulunmalarına rağmen kendilerine mucize gösterilmemiş olmasıdır. Bu durumu genelleştiren bazı araştırmacılar geçmiş peygamberlere bazı mucizeler verilse dahi, Hz. Peygamber'e herhangi bir hissî mucize vermediği sonucuna ulaşmışlardır. İkinci dayanakları ise Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin Kur'an olması ve bu mucizenin başka mucizelere ihtiyaç bırakmamasıdır. Ayrıca diğer peygamberler yalnız kendi zamanlarında yaşadıkları kavme peygamber olarak gönderildiklerinden nübüvvetleri evrensel değildir. Onlar için anlık mucizeler yeterlidir. Ancak nübüvveti evrensel olan Hz. Peygamber için evrensel bir mucize gerekir. O da Kur'an'dır.

Üçüncü görüşe göre, hem Hz. Peygamber'e, hem de geçmiş peygamberlere hissî mucize verilmiştir. Klasik görüş budur. Bu görüşün dayanağı, gerek Hz. Peygamber'e gerekse diğer peygamberlere pek çok mucize verildiği hususunda Kur'an'da ve hadislerde çeşitli beyanların ve bu yönde örneklerin bulunmasıdır. Makalede tarafların görüşleri ayrıntılı olarak ortaya koyulmuştur.

Bu makalede doküman analizi yöntemi kullanılarak konu hakkında bir dördüncü görüşün imkânı tartışılmıştır. Şöyle ki: Yapısı ve konusu bakımından mucizeler hissî, haberi ve akli olmak üzere üç kısma ayrılırken, gayesi itibarıyla de hidayet, nusret ve helâk olmak üzere yine üç kısma ayrılmıştır. Yukarıdaki görüşlerde hissî mucizelerin, gayesi bakımından hangi mucize çeşidine mukabil geldiği pek dikkate alınmamış, genellikle hissî mucize ile hidayet mucizesi özdeşleştirilmiş gibidir. Oysa hissî mucizeler gayesi bakımından hidayet mucizesi sınıfından olabildiği olduğu nusret veya helâk mucizesi sınıfından da olabilirler. Bir taraftan Kur'an'da inkârcıların mucize taleplerine olumsuz cevap verilmesi, diğer taraftan gerek Kur'an'da gerekse Sünnet'te Hz. Peygamber'in elinde zuhur eden birçok hissî mucizenin bulunduğu dikkate alındığında, Hz. Peygamber'in gayesi bakımından hidayet mucizesi sınıfına giren hissî mucizesinin olmadığını, ancak özellikle nusret mucizesi sınıfına giren birçok mucizesinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda birçok mucizevi olayı zorlamalı yorumlarla mucize olmaktan çıkarmaya çalışmaya ve birçok sahih hadisi de gerçekte yeterli olmayan bazı Kur'an'a arz kurallarına aykırılık ithamıyla reddetmeye gerek kalmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Hz. Peygamber, Kur'an, Mucize, Hissî mucize.

Giriş

Bu makalenin amacı Hz. Peygamber'in hissî mucizesinin olup olmadığıyla ilgili görüşleri tartışmaktır. İslam dünyasında pozitivizmin etkili olmaya başladığı dönemden önce genel olarak bütün müfessirler, muhaddisler ve kelâmcılar Hz. Peygamber'in hissî mucizesinin varlığını kabul ediyordu. Hatta mucizeyi farklı şekilde tanımlamakla birlikte İslâm filozofları dahi bu görüşteydi. Pozitivizmin etkisiyle birlikte bazı ilim adamları ve akademisyenler mûcizenin doğa yasalarına aykırı olamayacağı iddiasıyla hem geçmiş peygamberlerin hem de Hz. Peygamberin hissî mûcizesi olamayacağını iddia etmişlerdir. Bir ikinci grup ise geçmiş peygamberlere hissî mûcize verildiğini kabul etmekle birlikte, Kur'an'da müşriklerin mucize taleplerinin reddedildiğini belirten âyetleri delil göstererek Hz. Peygamber'in hissî mûcizesi olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu makalede her üç görüşün delilleri tahlil edilmek suretiyle bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

1. Kur'an'ın Hissî Mûcizeler Karşısındaki Genel Tavrı

Kur'an'da Hz. Peygamber'e hissî mûcize verilmesiyle ilgili zahiren birbirine aykırı gibi görünen¹ iki farklı durum göze çarpmaktadır: Birincisi, inkârcıların hissî mûcize taleplerinin reddedilmesi; ikincisi ise Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle ilişkili olarak bazı mucizelere yer verilmesi.

1.1. İnkârcıların Hissî Mûcize Taleplerinin Reddedilmesi

Mekke döneminde müşrikler Medine döneminde Yahudiler, Hz. Peygamber'den çeşitli hissî mûcizeler talep etmekle birlikte, Cenâb-ı Allah onların taleplerine genellikle olumsuz cevap vermiştir. Kur'an'da geçtiği kadarıyla onların talep ettikleri mûcizeler şunlardır:

Rablerinin gelmesi ve gözleriyle onu görebilmeleri,²

Allah'ın ve meleklerin gözlerinin önüne getirilmesi,³

Buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin gelmesi,⁴

Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesi,⁵

Gökten bir melek indirilmesi,⁶

Atalarının getirilmesi,⁷

Hiz. Peygamber'in kendileri için yerden bir kaynak fışkırtması,⁸

Hiz. Peygamber'in içinden gürül gürül ırmakların aktığı bir hurma bahçesinin ve üzüm bağının olması,⁹

¹ Aslında inkârcıların mûcize taleplerinin reddi ile Hz. Peygamber'in hissî mucizesinin varlığı arasında gerçek bir çelişki yoktur. Cenâb-ı Allah, bir hikmete binaen bir taraftan müşriklerin mûcize taleplerini reddederken, diğer taraftan iman edenlerin nusret mûcizesi taleplerine müsbet cevap verebilir. Nitekim gerçek durum budur. Ancak bazı âlimler ve akademisyenler inkârcıların mûcize taleplerinin reddedilmesini aşırı derecede genelleştirerek bu durumu Hz. Peygamber'e hissî mûcize verilmesini engelleyici ilâhî bir tutum olarak değerlendirmişlerdir. Zira inkârcılara verilen olumsuz cevapla Hz. Peygamber'e hissî mûcize verilmesi arasında bir çelişki görmüşlerdir. Bu sebeple biz metinde "zahiren birbirine aykırı gibi görünen" ifadesini kullanmayı uygun bulduk.

² el-En'âm 6/158; el-Furkân 25/21.

³ el-İsrâ 17/92.

⁴ Âl-i İmrân 3/183.

⁵ el-En'âm 6/158.

⁶ el-En'âm 6/8, 111, 158; Hüd 11/12; el-Hicr 15/7-8; el-İsrâ 17/95; el-Furkân 25/8, 21.

⁷ el-Câsiye 45/25.

⁸ el-İsrâ 17/90.

⁹ el-İsrâ 17/91; el-Furkân 25/8.

Hız. Peygamberin altından bir evinin olması,¹⁰

Hız. Peygamber'e gökten bir hazine indirilmesi,¹¹

Hız. Peygamber'in göğe çıkması,¹²

Hız. Peygamber'e verilen kitabı okumakla dağların yürütülmesi,¹³

Hız. Peygamber'e verilen kitabı okumakla yerin parçalanması,¹⁴

Hız. Peygamber'e verilen kitabı okumakla ölümlerin dirilmesi,¹⁵

Hız. Peygamber'in iddia ettiği şekilde inanmamaları sebebiyle kendilerinin cezalandırılmaları için üzerlerine gökten parçalar yağdırması,¹⁶

Önceki peygamberlere verilenlerin bir benzerinin verilmesi.¹⁷

Hız. Peygamber'e yazılmış sayfalar halinde gökten bir kitap indirilmesi,¹⁸

Kendileri (Yahudiler) için gökten inen ateşin yakıp kor edeceği bir kurbanın getirilmesi.¹⁹

Bazı âyetlerde ise inkârcıların istedikleri mûcize türü belirtilmeyip sadece genel anlamda mûcize talep ettikleri beyan edilmiştir.²⁰

Hız. Peygamber'den (sas) istenen mûcizelerin bir kısmı vahiy kapsamında olmakla birlikte çoğu hissî mucize cinsindendir. Bu talepler karşısında Cenâb-ı Allah inkârcılara olumsuz cevap vermemenin yanı sıra Hız. Peygamber'e neden bu imkânı vermediğini dört şekilde açıklamıştır:

- Peygamber bir beşerdir. O, mûcize gösterme gücüne sahip değildir. Mûcizeyi verecek olan zat ancak Allah'tır.²¹
- İnkârcıların nazarlarını Kur'an'a çevirmiş,²² hatta bir âyette açıkça, "Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmez mi?"²³ buyurmuştur. Hız. Peygamber'in uyarıcı olarak gönderildiğini vurgulayan âyetleri de bu sınıfa dahil etmek gerekir.
- Geçmiş kavimlerin kendilerine gösterilen mûcizeleri inkâr ettiklerini, talep ettikleri mûcizelerin gösterilmesi halinde onların da bunları inkâr edeceklerini kendilerine hatırlatmıştır.²⁴ Şu âyetlerde onların inkâr seviyesi güçlü bir ifade tarzıyla ortaya konmuştur: "Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, / yine de 'Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır' derler",²⁵ "Mûcizeler ancak Allah katındandır. Ama mûcize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?"²⁶

¹⁰ el-İsrâ 17/93.

¹¹ Hüd 11/12; el-Furkân 25/8.

¹² el-İsrâ 17/93.

¹³ er-Ra'd 13/31.

¹⁴ er-Ra'd 13/31.

¹⁵ er-Ra'd 13/31.

¹⁶ el-İsrâ 17/92.

¹⁷ el-En'âm 6/124; el-Enbiyâ 21/5; el-Kasas 28/48.

¹⁸ el-İsrâ 17/93; en-Nisâ 4/153; el-En'âm 6/7; el-Müddessir 74/52.

¹⁹ el-Bakara 2/210.

²⁰ Bk. el-En'âm 6/37, 109; Yunus 10/20; er-Ra'd 13/7, 27; Tâhâ 20/133; el-Enbiyâ 21/5; el-Ankebût 29/50.

²¹ el-En'âm 6/37, 109; el-İsrâ 17/94; el-Furkân 25/7, 10; el-Ankebût 29/51.

²² el-Bakara 2/211; el-İsrâ 17/95; Tâhâ 20/133.

²³ el-Ankebût 29/51.

²⁴ Âl-i İmrân 3/184; en-Nisâ 4/153; el-En'âm 6/37, 111, 158; er-Ra'd 13/27; el-Hicr 15/14-15; el-İsrâ 17/59; el-Enbiyâ 21/5; el-Furkân 25/9, 21.

²⁵ el-Hicr 15/14-15.

²⁶ el-En'âm 6/109.

- d. Âdetinin, kendilerine gösterilen mûcizelere inanmayanları şiddetli bir azapla cezalandırmak olduğunu bildirmekle birlikte, Mekkelileri helak etmek istemediği için talep ettikleri mûcizelerin kendilerine gösterilmediğini beyan etmiştir.²⁷

İnkârcıların mûcize taleplerine olumsuz cevap verilmesiyle ilgili âyetler on beş ayrı sûrede yer almış olup, bunlardan on bir tanesi Mekke'de, üç tanesi (Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ) Medine'de nazil olmuştur. Mekke'de mûcize talebinde bulunanlar müşrikler, Medinedekiler ise Yahudilerdi.

Âyetlerin dışında hadislerde de müşriklerin mûcize talebinde bulundukları, ancak kendilerine müsbet cevap verilmediği kaydedilmiştir. Meselâ Mekke'deki dağın kaldırılıp yerinin dümdüz verimli bir ova halinde getirilmesi talebi bunların başında gelir.

1.2. Hiz. Peygamber'le İlgili Kur'an'da Yer Alan Bazı Hissî Mûcizeler

Müşriklerin ve Yahudilerin mucize taleplerine olumlu cevap verilmemekle birlikte Kur'an'da Hiz. Peygamber'le ilgili bazı hissî mûcizelere de yer verilmiştir:

1.2.1. İsrâ ve Mi'râc

Hiz. Peygamber'in bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülmesine isrâ, oradan göğe yükselip Allah katına çıkmasına ise mi'râc denir. İsrâ Kur'an'la,²⁸ mi'râc ise sünnetle sabittir. İslâm âlimleri isrâ ve mi'râc bir bütün olarak ele almışlar, ikisinin de arka arkaya aynı gece içinde gerçekleştiğini kabul etmişlerdir. Bazı araştırmacılar İbn İshâk'ın (ö. 151/768) yalnız isrâ kavramını kullanıp mi'râc kavramını kullanmamasından hareketle onun isrâ ile mi'râc ayrı tuttuğunu ileri sürmüşlerdir.²⁹ Oysa onun, isrâ münasebetiyle naklettiği rivayetlerde Hiz. Peygamber'in bu yolculuk esnasında Allah'ın saltanat ve kudretinin ortaya koyduğu şeyleri müşahade ettiğini, gökte kendisine çeşitli şeyler gösterildiğini, bu çerçevede Cennet ve Cehennem'i gördüğünü anlatması³⁰ isrâyı, mi'râc da içine alan bir kavram olarak ele aldığını göstermektedir. Öyle anlaşıyor ki âlimler, isrâ ve mi'râc olaylarını önceleri isrâ kavramıyla ifade ediyorlardı, daha sonra mi'râc kavramını kullanmaya başlamışlardır. Mi'râc dedikleri zaman da bu kavramı isrâ kısmını da içine alacak şekilde kullanıyorlardı. Ancak konuyu ayrıntılı olarak anlatmaya başladıklarında "isrâ" ile Hiz. Peygamber'in geceleyin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar yürütülmesini, "mi'râc" ile de Mescid-i Aksâ'dan göğe yükselip Allah katına çıkmasını kastetmektedirler. İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) isrâ olayının yanı sıra mi'râc olayından bahsedilmiş olmasını³¹ böyle anlamak gerekir. İbn Hişâm'ın asırdaşı İbn Sa'd'ın da benzeri bir yolu takip ettiği görülmektedir.

Âlimler "en uzak mescid" anlamına gelen "Mescid-i Aksâ" ifadesiyle Beytilmakdis'in kastedildiği hususunda ittifak etmişlerdir.³² İbn İshâk'ın ifadesiyle "O (el-Mescidü'l-Aksâ), İlyâ bölgesindeki Beytilmakdis'tir."³³ Râzî, Kudüs'teki mescidin el-Mescidü'l-Aksâ diye anılmasını Mescid-i Haram'a olan mesafesinin çok uzak olmasıyla açıklar.³⁴

²⁷ el-Bakara 2/211; el-En'âm 6/8, 110, 124, 158; Yunus 10/20; er-Ra'd 13/31; el-Hicr 15/8; Tâhâ 20/135; el-Furkân 25/22; el-Müddessir 74/53.

²⁸ el-İsrâ 1/17.

²⁹ İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, 5. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022), 235, 245.

³⁰ Muhammed b. İshâk, *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri* (Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî), çev. Ali Bakkal (İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2013), 393-394.

³¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Kahire: Mektebetü Muhammed Ali Subeyh, 1383/1963), 2/273-276.

³² Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, 101.

³³ İbn İshâk, *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, 393.

³⁴ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 20/147. 1980, 145.

Muhammed Hamidullah, mi'râcın yalnız ruhen gerçekleşmiş olduğunu kabul ettiği için o dönemde Kudüs'te herhangi bir caminin bulunmadığını da belirtmek suretiyle el-Mescidü'l-Aksâ'nın gökteki Beytü'l-ma'mûr³⁵ olduğunu ileri sürmüştür.³⁶ Müsteşrik Alfred Guillaume de Vâkıdî (ö. 130/747) ve Ezrakî'nin (ö. 250/864) Mekke yakınlarındaki Ci'âne mevkiinde el-Mescidü'l-Aksâ ismi verilen bir mescid bulunduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'in buraya hicretten önce değil de, hicretin sekizinci yılında Mescid-i Haram'dan Ci'râne'ye doğru yola çıktığını ileri sürmüştür.³⁷ Gerekçeleri kısmen farklı da olsa Türkiye'de de bazı akademisyenlerin Guillaume ile aynı görüşü paylaştıkları görülmektedir. Meselâ Mustafa Öztürk, İsrâ 1. âyetteki "el-Mescidi'l-Aksâ" ifadesini "(Cirane mevkiindeki) en uzak mescid"³⁸ şeklinde tercüme ederken; Mehmet Azimli isrâ ve mi'râcı birbirinden ayırarak isrânın gerçekten vuku bulduğunu, fakat Hz. Peygamber'in Kudüs'e değil de Ci'râne mevkiindeki el-Mescidü'l-Aksâ'ya gidip geldiğini, mi'râcın ise rüya yoluyla meydana gelen bir olay olduğunu ileri sürmüştür.³⁹ İsrâfil Balcı'ya göre de isrâ ile mi'râc tamamen birbirinden farklı olaylar olup,⁴⁰ mi'râc gibi isrâ da ruhanî olarak gerçekleşmiş olmalıdır.⁴¹ Esasen Vâkıdî ve Ezrakî Hz. Peygamber'in Ci'râne'ye umre münasebetiyle gelip bir süre kaldığını, burada biri vadinin alt tarafı olan en uzak kısmında el-Mescidü'l-Aksâ ismini verdikleri bir mescid bulunduğunu, Hz. Peygamber'in buradan ihrama girdiğini, bir de vadinin yakın kısmında el-Mescidü'l-Ednâ denilen başka bir mescidin bulunduğunu ifade etmişlerdir.⁴² Buradaki el-Mescidü'l-Aksâ isimlendirmesi tamamen konumsal bir duruma dayanmaktadır. el-Mescidü'l-Aksâ'nın Ci'râne'ki mescid olduğunu ileri sürenlerin temel gerekçesi, Hz. Peygamber'in hissî mucizesinin olmadığını kabul etmeleri olarak görülmektedir. Ci'râne Mekke'ye 15 km. uzaklıkta olduğu ifade edilmektedir.⁴³ Gidiş-geliş 30 km. eder. Bu mesafeyi bir gecede/kısa sürede deve katedip tamamlamak bir hayli zor görülmektedir. Ayrıca buranın, harem sınırı ve mîkat mahalli olmasının dışında herhangi bir özelliği yoktur. Hz. Peygamber'in rüyada miraca çıkmasını ruh ve beden birlikte meydana gelen isrâ ve mi'râcın dışında ikinci bir mi'râc olayı olarak değerlendirmek gerekir. el-Mescidü'l-Aksâ'nın Hz. Peygamber tarafından kible edinilmesi, ertesi sabah Hz. Peygamber'in geceleyin Kudüs'e gidip, orada göklere çıktığını ifade etmesi üzerine önceden Müslüman olmuş bazı kişilerin dahi bu habere inanmayıp irtidat etmesi, Hz. Ebû Bekir'in mutlak teslimiyetle olayın doğruluğunu kabul edip kendisine Sıddîk unvanının verilmesi, Müşriklerin kendisinden Mescid-i Aksâ'yı gördüğüne dair delil istemeleri gibi hususlar, isrâ ve mi'râcın ruh ve beden bütünlüğü içinde meydana geldiğini gösterir.⁴⁴

Sahâbeden Hz. Âişe ve Muâviye mi'râcın ruhen gerçekleşmiş (rüyada) olduğunu kabul ederken,⁴⁵ İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Huzeyfe b. el-Yemân, Ömer b. el-Hattâb, Ebû Hüreyre, Mâlik b. Sa'sa'a, Ebû Hubbeti'l-Bedrî, Abdullah b. Mes'ûd, Dahhâk, Saîd b. Cübeyr, Katâde, Saîd b.

³⁵ et-Tûr 52/4.

³⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 1980), 1/140. Hamidullah'ın görüşünün eleştirisi hakkında bk. İsmail Altun, "Muhammed Hamidullah'ın Mescid-i Aksâ'nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2018), 293-316.

³⁷ Bu görüşün eleştirisi hakkında bk. İsmail Altun, "Müsteşrik Alfred Guillaume'nin Mescid-i Aksâ'nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2019/2, 52.

³⁸ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 386.

³⁹ Mehmet Azimli, "İsrâ ve Mi'râc Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Bilimname* 7/16 (2009/1), 43-58.

⁴⁰ İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, 196-272; a.mlf., *Hz. Peygamber ve Mucize* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 269-277.

⁴¹ Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, 329.

⁴² Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Atâ (Beyrut: 2004), 3/497; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî, *Ahbârü Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr*, thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehîş, (b.y.: 1424/2003), 824.

⁴³ Mustafa Kılıç, "Hz. Peygamber'in Ci'râne Günleri", *Usul İslâm Araştırmaları* 17/17 (2012), 81.

⁴⁴ Mi'râcın yalnız ruhen veya ruh ve beden birlikteliğiyle yapıldığı konusundaki tartışmalar için bk. Bekir Tatlı, *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, 125-144; Ahmed Molu, *Mi'râc Hadislerinin Hadis Bilimi Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 51-55.

⁴⁵ Molu, *Mi'râc Hadislerinin Hadis Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, 51.

el-Müseyyeb, İbn Şihâb ez-Zührî, İbn Zeyd, Hasan, İbrahim, Mesrûk, Mucâhid, İkrime ve İbn Cüreyc gibi sahâbe ve tâbiîn âlimleri hem ruhen hem bedenen gerçekleşmiş olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁶ Ebû Hanîfe (80-150) *el-Fıkhü'l-ekber* adlı eserinde Hz. Peygamber'in mi'râc hakkında verdiği haberlerin hak olduğunu,⁴⁷ Ebû Ca'fer et-Tahâvî, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in itikadla ilgili görüşlerini topladığı *el-Akîdetü't-Tahâviyye* adlı eserinde mi'râc olayının hak olduğunu,⁴⁸ Eş'arî mezhebinin kurucu İmam Ebû'l-Hasan el-Eş'arî (ö.324/) *el-İbâne 'an usûli'd-diyâne* adlı eserinde mi'râc hadisini tasdik ettiğini ifade etmişlerdir.⁴⁹ Ali b. Rabben et-Taberî'nin (ö. 247/861'den sonra) *ed-Dîn ve'd-devle fî işbâti'n-nebiyyi* adlı eseri Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat için yazılan ilk eser sayılır. Taberî bu eserin üçüncü ve dördüncü bablarını başta mi'râc olmak üzere Hz. Peygamber'in hayatta iken gösterdiği mucizelere ayırmıştır.⁵⁰ Kastallânî ise, mi'râcın aynı gecede beden ve ruh birlikteliğiyle uyanırken gerçekleştiği hususunda hadisçilerin, fıkıhçıların ve kelâmcıların ittifakı olduğunu söyler.⁵¹ İsrâ'da ruh ve beden birlikte yürütülmüştür. Mi'râc, isrânın devamı olduğuna göre, onda da ruh ve beden birlikte urûc ettirilmiş ve göklere yükseltilmiştir.⁵²

Ahmed Molu hazırladığı yüksek lisans çalışmasında 22 hadis müellifinin eserinde isrâ ve mi'râcla ilgili 220 rivayet tespit etmiş ve bu rivayetleri şöyle bir tablo halinde sunmuştur:⁵³

Sıra No	Kitabın Müellifi	Vefat Tarihi (Hicri)	Kitabın İsmi	Hadis Sayısı
1	Rebî b. Habîb	170	el-Câmi'u's-Sahîh	2
2	Mâlik b. Enes	179	el-Muvatta'	1
3	Abdullah b. Mübarek	181	ez-Zühd	1
4	Ebû Dâvûd et-Tayâlisî	204	el-Müsned	3
5	Abdürrezzâk b. Hemmâm	211	el-Musannef	4
6	Humeydî	219	el-Müsned	1
7	İbn Ebû Şeybe	235	el-Müsned	17
8	Ahmed b. Hanbel	241	el-Müsned	26
9	Dârimî	255	es-Sünen	2
10	Buhârî	256	el-Câmi'u's-Sahîh	21

⁴⁶ Molu, *Mi'râc Hadislerinin Hadis Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, 52.

⁴⁷ Ali Pekcan, *İslam Akaid Metinleri* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), 65, 243.

⁴⁸ Pekcan, *İslam Akaid Metinleri*, 105, 235. Bu görüş aynı zamanda Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşü olmaktadır.

⁴⁹ Pekcan, *İslam Akaid Metinleri*, 135, 223.

⁵⁰ Mahmut Kaya, "ed-Dîn ve'd-devle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/350.

⁵¹ Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *el-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minahî'l-Muhammediyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/6.

⁵² Hayati Aydın, "Mi'râc Olayı, İmkânı ve Keyfiyeti", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62 (Haziran 2022), 99-123.

⁵³ Molu, *Mi'râc Hadislerinin Hadis Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, 11-12.

11	Müslim	261	el-Câmi‘u’s-Sahîh	25
12	Ebû Dâvûd	275	es-Sünen	5
13	İbn Mâce	275	es-Sünen	7
14	Tirmizî	279	es-Sünen	18
15	Abdullah b. Ahmed b. Hanbel	290	es-Sünne	5
16	Nesâî	303	es-Sünen	14
17	İbn Mende	310	el-İmân	21
18	İbn Hibbân	354	el-Müsnedü’s-Sahîh	19
19	Taberânî	360	el-Mu‘cemü’l-Kebîr	9
20	Taberânî	360	el-Mu‘cemü’l-Evsat	7
21	Taberânî	360	el-Mu‘cemü’s-Sagîr	1
22	Hâkim en-Nisâbü’rî	405	el-Müstedrek	9
	Toplam			220

Bu rivayetlerden 78 tanesi Kütüb-i Sitte’de mevcut olup bunların da 46’sı Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde bulunmaktadır.

Süyûtî’nin tespitine göre isrâ ve mi’racla ilgili hadisler şu otuz sahâbî tarafından rivayet edilmiştir: Enes b. Mâlik, Übey b. Kâ‘b, Büreyde, Câbir b. Abdullah, Huzeyfe b. el-Yemân, Semüre b. Cündeb, Sehl b. Sa‘d, Şeddâd b. Evs, Suheyb, İbn Abbâs, İbn Ömer, İbn Amr, İbn Mes‘ûd, Abdullah b. Es‘ad b. Zürrâre, Ali b. Ebû Tâlib, Ömer b. el-Hattâb, Mâlik b. Sa‘sa‘a, Ebû Ümâme, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Ebû Habbe, Ebü’l-Hamra, Ebû Zerr, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Leylâ el-Ensârî, Ebû Hüreyre, Âişe, Esmâ bnt. Ebû Bekr, Ümmü Hânî ve Ümmü Seleme.⁵⁴ Ahmet Ağırakça bunlara Resûlullah’ın amcası Abbas b. Abdülmuttalib’i, Bilal b. Ebû Rabah’ı (Bilal-i Habeşî), Osman b. Affân’ı ve Üsâme b. Zeyd’i de ilave etmiştir.⁵⁵ Siyer kitaplarındaki rivayetler de dikkate alındığında bu sayı daha da yükselebilir. Nitekim Kettânî ve Muhammed Hamidullah mi’racla ilgili hadisleri rivayet eden sahâbîlerin 45 olduğunu belirtmektedirler.⁵⁶

Mütevatir haberde aslanan yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluk tarafından haber verilmiş olmaktır. Olayların ve kişilerin niteliklerine göre herhangi bir olay hakkında ilim ifade eden yeter sayı değişir. Bu sebeple bir olay hakkındaki haberin mütevatir sayılması için muayyen bir sayı ileri sürülmemiştir. Bununla birlikte bu konuda beş, on iki, yetmiş ve üç yüz kişi gibi sayıları yeterli görenler olmuştur. Bâkîllânî bu sayısının dörtten, İstahrî ise ondan aşağı olamayacağı kanaatindedir.⁵⁷

⁵⁴ Celâleddin Abdurrahman es-Süyûtî, *el-Hasâisü’l-Kübrâ* (Kahire: Dârü’l Kütübî’l-Hadisîyye, 1967), 378.

⁵⁵ Ahmet Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, *Artuklu Akademi* 1/2 (2014), 2.

⁵⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/143.

⁵⁷ H. Yunus Apaydın, “Mütevatir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/209.

Kırk beş sayısından daha az sayılar esas alındığında isrâ ve mi'râc haberlerinin mütevatir olması gerekir.

Molu'nun tespit ettiği 220 rivayetin içinde elbette zayıf, hatta uydurma rivayetler de vardır. Ancak bunlardan 46 tanesinin Buhârî ve Müslim rivayeti olması dikkate alındığında en azından söz konusu rivayetlerin bu iki imamın şartlarına göre sahih olduğunu söylememiz gerekir. Bununla birlikte sened bakımından sahih olan her hadis, metin bakımından sahih olmayabilir. Dolayısıyla Buhârî ve Müslim'in de bazı rivayetleri metin bakımından problemli olabilir. Fakat bütün hadislerin problemli olduğunu düşünmek doğru değildir. Özellikle konunun isrâ tarafı âyetle sabit olduğundan inkârı mümkün değildir. Mi'râcın keyfiyeti hakkında rivayetlerde bazı ihtilaflar varsa da olayın gerçekleşmesi hususunda şüpheye mahal yoktur. İsrâ ve mi'râc olayı müşriklerin talebi üzerine gerçekleşmediği için mahiyeti itibariyle hissî, gayesi itibariyle Hz. Peygamber'e mahsus bir nusret mucizesidir.

1.2.2. İnşikâk-ı kamer

Kamer suresinin ilk iki âyeti meâlen şöyledir: *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir âyet görürlerse hemen yüz çevirirler ve '(Bu), eskidenberi devam edegelen bir büyüdür' derler."*⁵⁸ Ayrıca konu hakkında yirmi dolayında hadis mevcuttur. Mezkûr âyete ve ilgili hadislerle dayanarak müfessirlerin ve kelâmcıların büyük çoğunluğu ayın yarılması olayını Hz. Peygamber'in hissî mucizesi olarak kabul etmişlerdir.

Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Enes b. Mâlik, Cübeyr b. Mut'im ve Huzeyfe b. el-Yemân sahâbiler yoluyla gelen inşikâku'l-kamer rivayetleri,⁵⁹ Mücahid (Müfessir) (ö.103/721), Ebû Yûsuf (ö.182/798), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö.204/819), Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö.211/826-7), Ebû Nu'aym b. Hammâd (ö.228/843), İbn Ebî Şeybe (ö.235/849), Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Buhârî (ö.256/870), Müslim (ö.261/875), İbn Kuteybe (ö.276/889), Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk el-Fâkihî⁶⁰ (ö.278-891-2), Tirmizî (ö. 279/892), Taberî (ö. 310/923), Ebû Saîd eş-Şâşî (ö. 335/946), Bezzâr (ö. 292/905), Ebû Ca'fer et-Tahâvî (ö. 321/933), Taberânî (ö. 360/971), Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer el-Katî'î (ö. 378/988-9), İbn Şâhîn (ö. 385/996), Ebû Nu'aym el-İsfahânî (ö. 450/1038)⁶¹ gibi âlim ve hadisçilerin eserlerinde yer almıştır.

İnşikâku'l-kamer olayının Mekke'de nübüvvetin sekizinci yılında meydana geldiği belirtilmiştir.⁶² Olayın müşriklerin talebi üzerine meydana geldiğini ifade eden ravi yalnız Enes b. Mâlik'tir.⁶³ Bu husus İbn Hacer'in de dikkatini çekmiş ve konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Enes'in dışında hiçbir sahabeden Rasûlullah'ın bu mucizeyi kâfirlerin isteği üzerine gösterdiği şeklinde bir rivayete rastlamadım."⁶⁴ Enes b. Mâlik, olayın meydana geldiği sıralarda Medine'de olup 3-4 yaşlarında bir çocuk olduğu için bu doğrudan izlemiş olması mümkün görülmemektedir. Olayı diğer sahâbilerden duyduğu açıktır. Dolayısıyla olayın müşriklerin talebi üzerine gerçekleştiği kısmı Enes'in şahsî

⁵⁸ el-Kamer 54/1-2.

⁵⁹ İlyas Çelebi, "İnşikâku'l-Kamer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/344; Adil Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi", *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 129-132; Sun'atullah Bıkkul, "İnşikâk-ı Kamer Meselesi", *İslâmiyât* 7/3 (2004), 185-189; Hüseyin Çelik, "Kur'an'da 'Ayın Yarılması' Mucizesi", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 74; Hüseyin Akgün, "İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi (Rivayetlerin Aslu'l-Hadis ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 3 (Ocak-Haziran 2018), 35-51.

⁶⁰ *Ahbârü Mekke* adlı eseriyle meşhurdur.

⁶¹ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 208; Akgün, "İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi", 35-48.

⁶² Mehmet Azimli, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/4 (2008), 26.

⁶³ Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, I-XI (Beyrut 1983), "Tefsir", 3/257 (3057).

⁶⁴ Azimli, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", 27.

değerlendirmesi olarak kabul edildiğinde, tehaddî olmadığından hadise yapısı bakımından hissî mucize olsa bile, gayesi bakımından hidayet mucizesi değil, nusret mucizesi sayılır.

Ayın yarılmasıyla ilgili olarak Hüseyin Akgün'ün incelediği on yedi hadisin dokuzunda olay doğrudan âyetle ilişkilendirilmiş; sekizinde ise olayın meydana gelmiş olduğu vurgulanmıştır.⁶⁵ Hadislerden hareketle olayın kıyamete yakın bir zamanda meydana geleceğini söylemek mümkün görünmemektedir. Ayrıca bazı rivayetlerde ayın yarılması olayının iki defa meydana geldiği belirtilmiş,⁶⁶ bir rivayette ay tutulmasından bahsedilmiş,⁶⁷ başka bir rivayette ise olay kapalı olarak ay tutulması ile ilişkilendirilmiştir.⁶⁸ Rivayetlerin bütünü dikkate alındığında olayın gerçekleşmiş olması kesin görünmektedir. Tartışma, olayın mucize olup olmadığı hususundadır. Ağırlıklı olan görüş mucize olması cihetindedir.

Genel olarak müfessirler, “*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı*” âyetinin, hadislerde sözü edilen Mekke dönemindeki ayın yarılması olayına işaret ettiğini düşünmektedir. Meselâ Taberî (310/992), Semerkandî (375/985), Zemahşerî (538/1144), İbnü'l-Cevzî (597/1201), Fahrreddin er-Râzî (606/1210), Kurtubî (671/1273), Beyzâvî (685/1286), İbn Kesîr (774/1373), Âlûsî (1270/1853) ve Kâsımî (1866-1914), Elmalılı (1878-1942) ve Mevdudî (1903/1979) gibi müfessirler bu görüştedir.⁶⁹ Hasan el-Basrî (110/728) ve Atâ b. Ebî Rebâh (114/732) gibi tâbiîn âlimleri ise âyetin, kıyametin yaklaştığı zaman meydana gelecek olan duruma işaret ettiğini söylemişlerdir.⁷⁰

Başta Mâtürîdî (ö. 333/944)⁷¹ olmak üzere Basra Mu'tezilesi'nin ünlü kelâmcısı Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025),⁷² İmâmü'l-Hameyn el-Cüveynî (ö. 478/1085),⁷³ Bâkılânî (ö. 403/1013),⁷⁴ Abdülkâhîr el-Bağdâdî (ö. 429/1037),⁷⁵ Ebü'l-Yûsuf el-Pezdevî (ö. 493/1100),⁷⁶ Gazzâlî (ö. 505/1111),⁷⁷ Ebü'l-Muîn en-Nesefî (508/1115),⁷⁸ Teftâzânî (ö. 793/1390)⁷⁹ ayın yarılması olayını Hz. Peygamber'in hissî mucizelerinin başında zikretmişlerdir. Cürcânî (816/1413) ise bu olayın tehaddî ile birlikte meydana geldiğini ve tevatürle sabit olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁰ Bâkılânî konuyu Bizans imparatoru ile münazara etmiş ve münazarada galip gelmiştir.⁸¹ Klâsik kelâmcılara ve müfessirlere göre olay hissî mucizedir. Bu görüşün temel delilleri âyetin açık şekilde Mekke dönemindeki olaya işaret etmesi ve bu konuda yeterli miktarda sahih hadis bulunmasıdır.

⁶⁵ Akgün, “İnşikâk-ı Kamer Hadisesi”, 35-48.

⁶⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, “Tefsîr”, 3/257 (3057), 3/259 (3059).

⁶⁷ Abdürrezzâk, *Musannef*, 3/104 (4941).

⁶⁸ Ebü Yûsuf Yakub b. İbrahim, *Kitâbü'l-Âsâr*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.) 181 (826)

⁶⁹ Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 207; Balcı, *H. Peygamber ve Mucize*, 261.

⁷⁰ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 208; Balcı, *H. Peygamber ve Mucize*, 261.

⁷¹ Ebü Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: İSAM Yayınları, 2003), 256.

⁷² Kâdî Abdülcebbâr, İmâdüddîn Ebü'l-Huseyn b. Ahmed el-Hemedânî, *Tesbîtu delâilî'n-nübüvve*, (Çev.M. Şerif Eroğlu – Ömer Aydın, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 1/126-127.

⁷³ İmâmü'l-Hameyn el-Cüveynî, *Kitâbü'l-İrşâd - İnanç Esasları Klavuzu*, çev. Adnan Bülent Baloğlu v.dğr., (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 284.

⁷⁴ Ebü Bekr Muhammed b. Tayyib el-Bâkılânî, *Temhidü'l-evâil ve telhîsü'd-delâil*, nşr. Muhammed el-Hudayrî –Abdülhâdî Ebü Rîde (Kahire: 1356/1947), 114.

⁷⁵ Abdülkâhîr b. Tâhir et-Temîmî el-Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-firak*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut: 1411/1990), 334-345.

⁷⁶ İmam Ebu Yusr Muhammed Pezdevî (493/1099), *Ehl-i Sünnet Akaidi (Usûlü'd-dîn)*, çev. Şerafeddin Gölcük (İstanbul: Kayihan Yayınları, 1980), 140.

⁷⁷ Hüccetü'l-İslâm İmâm el-Gazâlî, *İhyâu 'ulûmî'd-dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınları, 1975), 4/291.

⁷⁸ Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî, *Tebîratü'l-edille fî usûlî'd-dîn*, Ankara: Neşriyyâtü Riâseti'sh-Shuûnî'd-Diniyye li'l-Cumhûriyyeti't-Türkiyye, 2003), 2/52.

⁷⁹ Sa'deddîn Mes'ûd b. Ömer et-Teftâzânî, *el-Makâsîd – Kelâm İlminin Maksatları*, Çev. İrfan Eyibil (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019) 636-637.

⁸⁰ Seyyid Şerif Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurulu Başkanlığı, 2015), 3/472-473.

⁸¹ Çağfer Karadaş, “Bizans Sarayında Müslüman-Hristiyan Münazarası: Büveyhî Elçisi Bâkılânî ile İmparator II. Basileios Arasında Geçen Tartışma”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 22 (2009), 7-8, 20-24.

Buna mukabil daha ilk dönemde Hasan el-Basrî ve Atâ b. Ebû Rebâh gibi tâbiîn alimleri bu görüşe katılmamış, İbrahim en-Nazzâm (ö. 231/845) ve Hayyât (300/912) gibi Mu‘tezile imamları bu görüşü kabul etmemiştir. Ancak bu görüş gerek tefsirciler gerekse kelâmcılar arasında etkili olmamıştır. Ancak Hindistanlı Seyyid Ahmed Han (1817-1898) 19. yüzyıl Avrupa’sının akılcılığı ve felsefesinin etkisiyle gerek Hz. Peygamber, gerekse önceki peygamberlerle ilgili hissî mucizelerin mecazî anlatımlar olduğu kanaatine vardı ve mucizevî olayların tabiat kanunlarına aykırı olamayacağını ifade etti.⁸² Muhammed Abduh (1849/1905) Kur’an’ın nazil olmasıyla birlikte hissî mûcizeye gerek kalmadığı düşüncesini benimsemesi sebebiyle⁸³ Hz. Peygamber’in hiçbir hissî mûcizesinin olmadığı görüşünü ileri sürmüştür. Abduh’un öğrencisi Reşîd Rızâ (1865-1935) da, Kur’an’da müşriklerin mûcize taleplerine olumsuz cevap verilmesi durumu ile Hz. Peygamber’in kendisine verilen mûcizenin vahiyden olduğunu⁸⁴ bildiren hadisi esas alarak ayın yarılması olayının gerçekleşmediğini belirtmiştir. Ayrıca o, bu durumun astronomi kanunlarına aykırı olacağını vurgulamış, olayın kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁸⁵ Hint alt-kıtasında yetişen âlimlerden Şah Veliyullah ed-Dihlevî (ö.1176/1762) hârika olduğu kabul edilen olayların tabiat kanunlarına aykırı olamayacağını ileri sürmüş ve inşikâk-ı kamer olayının İbnü’l-Mâcişûn’un (ö. 212/827) açıkladığına benzer şekilde coğrafya ve iklim şartları gereğince tek bir ayın iki ay şeklinde görünmesinin mümkün olabileceği hususuyla açıklamıştır.⁸⁶ Daha sonra gerek Mısır’da gerekse Türkiye’de birçok akademisyen ve âlim Seyid Ahmed Han, Abduh ve Reşîd Rızâ’nın bu görüşünü benimseyip geliştirmişler; bu bağlamda ayın yarılması olayını da ay tutulmasının yarılmaya benzer bir görüntü arz etmesi şeklinde yorumlamışlardır.⁸⁷

1.2.3. Bedir Savaşında Düşmana Atılan Bir Avuç Kum

“(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat (onu) Allah attı ve bunu, mü’minleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işiten ve bilendir.”⁸⁸ âyeti Bedir savaşı hakkında nazil olmuştur. Hicretin 2. yılında Ebû Süfyân büyük bir ticaret kafilisiyle Mekke’den çıkıp Suriye’ye gitmiş, Hz. Peygamber de durumu haber almıştı. Ebû Süfyân, dönüşte Hz. Peygamber tarafından vurulmak istendiğini haber aldı ve durumu Mekkelilere bildirdi. Ebû Cehil komutasında 1000 kişilik bir ordu Mekke’den çıkıp Medine’ye 160 km. uzaklıktaki Bedir’e kadar geldi. Müslümanlar kervanı vurmak niyetiyle yola çıktıkları halde karşılarında Mekke ordusunu buldular. Müslüman ordusunun sayısı 313 kadardı ve teçhizatları da fazla değildi. Bu manzara karşısında Müslümanlardan bir grup Mekke ordusuyla savaşmak istemiyordu. Cenâb-ı Allah Müslümanların halini şöyle anlatıyor: “Nasıl ki, Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Mü’minlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizdi. Gerçek apaçık ortaya çıktıktan

⁸² Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 278.

⁸³ Mehmet Zeki İçcan, “Muhammed Abduh’un Nübüvvet Görüşü ve Çağdaş İslam Düşüncesine Etkileri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (2006), 47.

⁸⁴ Buhârî, “Fezâilu’l-Kur’ân”, 1; “İ’tisâm”, 1; Müslim, “İman”, 239; Nesâî, “Tefsîr, Nisâ 4/32” h. no: 11064.

⁸⁵ Bk. Mustafa Aydın, “Reşîd Rızâ’nın Mucize Anlayışı Bağlamında İnşikâk-ı Kamer Konusundaki Rivâyetleri Tahlil ve Tenkid”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/62 (2019), 1703-1709.

⁸⁶ Mehmet İlhan, “Muhammed Zâhid el-Kevserî’nin Şah Veliyullah ed-Dihlevî’nin Bazı Kelâmî Görüşlerine Tenkidleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2009), 78-80.

⁸⁷ Ayın gerçekten yarılıp yarılmadığıyla ilgili tartışmalar için bk. Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 204-288; Balcı, *Hz. Peygamber ve Mucize*, 255-268; Ahmet Erkol, “Hz. Peygamber’in Mu‘cizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer (Ayın Yarılması) Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 285-292; Akgün, *İnşikâk-ı Kamer Hadisesi*, 35-51; Adil Bebek, “Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed’e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 129-132; Sun’atullâh Bıkbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, *İslâmiyât* 7/3 (2004), 185-189; İshak Özgel, “İnşikâk-ı Kamer Hadisesine Yorum Etiği ve Anlam Bütünlüğü Açısından Yaklaşım”, *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi (19 Nisan 2004), 197-214; Mehmet Azimli, *Şakku’l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller*, 27-40; Yahya Yaşar, “Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber’den Kur’an Dışında Mucize Taleplerine Cevabi Ayetlerin Tahlili”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2016), 148-178; Çelik, “Kur’an’da ‘Ayın Yarılması’ Mucizesi”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 74.

⁸⁸ el-Enfâl 8/17

sonra, sanki göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi, seninle o konuda tartışıyorlardı. Hani Allah size iki taifeden birini (kervanı veya Kureyş ordusunu), o sizindir, diye vadediyordu. Siz de güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz. O Aysa Allah, sözleriyle hakkı meydana çıkarmak ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.”⁸⁹ Neticede Allah, Müslümanları meleklerle de destekledi⁹⁰ ve Müslümanlar galip geldiler. Bazı Müslümanlar da bu galibiyet karşısında gururlandılar. Hatta bazıları bu galebede kendilerinin önemli bir payı olduğunu anlatmak için “Falanı ben öldürdüm” diye öğünmeye başlamışlardı. Cenâb-ı Allah ise, “(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat (onu) Allah attı.” âyetiyle bu düşüncede olanlara galibiyetin Allah’ın eliyle gerçekleştiğini, galip gelenlerin gururlanmaya hakkı olmadığını hatırlatıyor.

Konuyla ilgili rivayetler dikkate alınmadığında âyetle sözü edilen atılan şeyin, ok ve mızrak gibi savaş aletleri olduğu hatıra gelir. Fakat rivayetlere bakıldığında atılan şeyin bir avuç toz, toprak veya çakıl olduğu anlaşılmaktadır. Taberî, Abdullah b. Abbas’ın şöyle dediğini naklediyor: “Bedir savaşında, Resûlullah (asm) bir avuç toprak aldı ve müşriklerin yüzlerine doğru serperken şöyle buyurdu: ‘Şâheti’l-vücûh: Yüzleri berbat olsun.’ Resûlullah’ın serptiği bu toprağın, göz ve burunlarına değmediği hiçbir müşrik kalmadı. Bunun üzerine müşrikler geri dönerek kaçmaya başladılar.”⁹¹ Rivayetlerden Hz. Peygamber’in sadece Bedir Gazvesi’nde değil, Huneyn Gazvesi’nde de düşmanlara bir avuç kum attığı anlaşılmaktadır.⁹² Abdullah b. Abbas’ın da belirttiği gibi kum zerrelere düşmanların gözlerine ve burunlarına gidiyor, onları sersemletiyordu. Bu durumda kum zerreciklerinin müşriklerin gözlerine gitmesi yapısı açısından hissî, gayesi açısından nusret mucizesi sayılır.

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber’in düşmanların üzerine bir avuç kum atması olayının el-Enfâl 17. âyetin nüzul sebebi olduğunu gösterdiklerinden, fakat olayın hem Bedir hem Uhud’da vuku bulmuş olduğundan hareketle Bulut, olayın 17. âyetin nüzul sebebi olmasının isabetli olamayacağını ifade etmektedir.⁹³ Doğrusu şu ki Bedir Gazvesi, Enfâl sûresinin tamamının nüzul sebebidir. Müfessirler ve tarihçiler Bedir olaylarından birini belli bir âyetle ilişkilendirdikleri için, bu çerçevede kum atma olayı da 17. âyetle ilişkilendirilmiştir. Olayın Bedir’de meydana gelmesi diğer savaşlarda aynı durumun olmayacağını göstermez. Olay arada da tekrar etmiştir. Ayrıca Bulut’a göre bu tür rivayetlerden maksat maddî bir isabet değil, sembolik bir anlatım olmalıdır. Zira serpilen kumun kâfirlerin gözlerine gittiğine dair sahih bir rivayet bulunmamaktadır.⁹⁴ Bu rivayetler haber-i vâhid cinsinden olduklarından elbette kesin bilgi için yeterli değildir. Ama zann-ı galib için yeterli sayılabilirler. Esasen problemin rivayetlerin durumundan değil, Hz. Peygamber’in Kur’an’dan başka hissî mucizesi olmadığı önyargısından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Balcı, toprak atma âdetinin eski bir Arap geleneği olduğunu belirtir. Bedir’de gerçekleştiği belirtilen olayın bu bağlamda meydana gelip, sonraları bu olaya olağanüstü bir mahiyet kazandırılmasının muhtemel olduğunu vurgular.⁹⁵ Ayrıca atılan nesnenin, toprak, kum ve ince çakıl olduğundan söz edilmesi atılan nesnenin ne olduğu konusunda çelişki doğurduğunu belirtir ve bir avuç nesnenin yaklaşık bin kişilik düşman kuvvetinin her bir ferdinin gözüne nasıl isabet edeceğinin hayret verici bir durum olduğunu ifade eder.⁹⁶ Arap geleneğinde toprak atma geleneğinin olması Hz. Peygamber’in elinde gerçekleşen bu olayın mucize olmasına engel değildir. Hüccetsiz ihtimallerle hareket edilmez. Atılan nesnenin rivayetlerde toprak, kum, ince çakıl gibi kavramlarla ifade edilmesi gerçek bir çelişki değildir. Ele alınan toprağın özelliğiyle ilgili bir durumdur. Atılan nesne kumlu, çakıllı topraktır.

⁸⁹ el-Enfâl 8/5-7.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/123-125; el-Enfâl 8/9-12, 17.

⁹¹ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-beyân fî tefsîri’Kur’ân* (Beyrut: 1415/1995), 9/269-273.

⁹² Buhârî, “Meğâzî”, 54; Müslim, “Cihâd”, 76, 81.

⁹³ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 254.

⁹⁴ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 255.

⁹⁵ İsrâfil Balcı, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur’ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, *İstem* 7/13 (2009), 108.

⁹⁶ Balcı, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetler ...”, 108.

Ravilerden bazıları bunu toprak olarak ifade ederken diğerleri kum ve çakıl şeklinde dile getirmiştir. Eğer olay mucize ise her kum tanesinin bir müşrikin gözüne isabet etmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü isabet ettiren Allah'tır. Mucize olması da buradan kaynaklanmaktadır. Balcı'nın rivayetleri red sebeplerinin başında ihtilafı olmaları gelmektedir. Balcı adeta şöyle bir akıl yürütme yapmaktadır: A, B'e aykırı olduğu için A'ya itibar edilmez. B de A'ya aykırı olduğu için B'ye itibar edilmez. Dolayısıyla birbirine aykırı oldukları için A'ya da B'ye de itibar edilmez. Böyle bir düşünce ne Fıkıh Usulünde ne de Hadis Usulünde vardır. Muhtelefu'l-Hadîs ilmine göre iki rivayet çelişirse problemi çözmek için sırasıyla nesih, tercih, cem ve te'lîf metotları denenir.

1.2.4. Meleklerin Yardımı

Hz. Peygamber Bedir günü bir kendi ashabına baktı, bir de müşriklere baktı. Ashabının üç yüzden biraz fazla, müşriklerin binden fazla olduğunu görünce kibleye döndü, ellerini kaldırdı ve Allah'a şöyle yakardı: "Ey Allah'ım! Bana ne söz verdiysen onu gerçekleştir! Eğer canlarını sana teslim etmiş olan bu küçük topluluk yok olursa, yeryüzünde sana kulluk edecek kimse kalmayacak..." Hz. Peygamber bu vaziyette o kadar yalvarmıştı ki ridası omuzundun düşmüştü. Hz. Ebû Bekir gelip ridasını aldı, omuzlarına koydu ve "Ey Allah'ın Nebisi! Yeter Rabbine yalvaracağın, Allah sana verdiği sözü elbette yerine getirecektir." dedi. Bunun üzerine şu âyetler indi:⁹⁷ *"Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, 'Ben size, ard arda bin meleklerle yardım ediyorum' diye cevap vermişti. Allah bunu, sadece bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardım ancak Allah katındandır. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir... Hani Rabbin meleklerle 'Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına' diye vahyediyordu."*⁹⁸ Şu âyet de bu âyetleri teyid eder: *"Hani sizden iki grup (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Hâlbuki Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler. Andolsun, siz son derece güçsüz iken, Allah size Bedir'de yardım etmişti. O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ki, şükretmiş olasınız."*⁹⁹ Bu âyetlere göre Bedir'de Allah'ın meleklerle yardımı kesindir. Ancak bu yardımın ne şekilde olduğu hususu kesin değildir. Bu konuda üç görüş olduğunu söyleyebiliriz: Birincisi melekler, ne aslî suretinde ne de insan suretinde görünmemiştir. Onların yardımı tamamen manevidir. Allah melekler vasıtasıyla müminlerin kalbine huzur ve başarıya umudu vermişlerdir. Mu'tezile'den Ebû Bekr el-Esam (ö. 200/ 816), Reşid Rızâ (ö 1935), Şîa müfessirlerinden Tabatabâî (1904-1981), Muhammed Hamidullah (1908-2002) bu görüştedir.¹⁰⁰ Bu görüşe göre olay mucize sayılmaz. İkincisi görüşe göre melekler temessül edip savaşa bizzat katılmıştır. Klasik müfessirlerden çoğunun bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰¹ Onlar bu konuda bazı rivayetlere dayanırlar. Meselâ konuyla ilgili bazı rivayetler şöyledir: İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e şöyle demiştir: "İşte şu Cibrîl'dir. Atının başını (ve gemini) tutmuş, harp silahı (ve zırhı) üzerinde (hücumu hazır halde bekliyor)!"¹⁰² Bazı rivayetlere göre ise melekler beyaz sarık sararken, Cebrâil sarı renkli bir sarık sarmıştır.¹⁰³ Kanaatimizce bu konuyu bir de şeytanın durumuyla mukayese ederek çözmeye çalışmalıyız. Cenâb-ı Allah şeytanın Bedir Gazvesindeki durumunu şöyle anlatmaktadır: *"Hani şeytan (Bedir'de) onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve 'Bugün artık size (karşı) insanlardan galip gelecek (kimse) yok, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım' demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze*

⁹⁷ Buhârî, "Cihâd", 89, "Meğâzi", 4, "Tefsîr", 54; Müslim, "Cihâd", 58; Tirmizî, "Tefsîr", 8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/30, 32, 117.

⁹⁸ el-Enfâl 8/9, 10, 12.

⁹⁹ Âl-i İmrân, 122-123.

¹⁰⁰ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 342-244.

¹⁰¹ Tefsirlerde meleklerin savaşa bizzat müdahil olduklarına dair riayetlerin çokça nakledildiği bir çalışma için bk. Musa Koçar, "Hz. Peygamber'in Savaşlarında Meleklerin Yardımı Problemi", *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001), 57-68.

¹⁰² Buhârî, "Meğâzi", 11,

¹⁰³ İbn Hişâm, Abruhrâman. *es-Sîretü'n-nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Seka v.dğr. (Kahire: 1985). 1/633.

geline (şeytan), gerisingeriye dönüp, 'Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyleri (melekleri) görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah cezası çetin olandır' demişti."¹⁰⁴ İbn İshâk'ın anlatımına göre şeytan, Sürâka b. Cüş'um'un suretine bürünerek Mekkelileri savaş meydanına kadar getirmiş, iki ordu karşılaştığı zaman ise el-Hâris b. Hişâm ve Umeyr b. Vehb el-Cumahî şeytanın geri dönüp kaçtığını görmüşlerdi. Onlardan biri şeytanın arkasından 'Nereye ey Sürâka!' diye seslenmiş, ancak şeytan kaybolup gitmişti.¹⁰⁵ Muhtemelen bu olay âyetin anlamına uygun düşürülen bir uydurmadan ibarettir. Âyette şeytanın, müşrik ordusunun göremediğini gördüğü ifade edilmektedir. İnsanî özellikler bakımından İslâm askerleri de aynı özelliklere sahip olduklarından melekleri görmüyor olmaları gerekir. Nitekim Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'e Cibrîl'in at üstünde savaşa hazır olduğunu söylemesi de Hz. Ebû Bekir'in onu görmediği anlamına gelir. Dolayısıyla Bedir Gazvesinde Allah'ın Müslümanlara bin melek ile yardımı mânevî anlamda olmalıdır. Ancak meleklerin fiilen savaşa katıldıkları görüşünde olanlara göre olay hissî mucize sayılır.

1.2.5. Hafif uyuklama hali ve yağmur

Bedir¹⁰⁶ ve Uhud¹⁰⁷ gazvelerinde İslâm ordusu savaş başlamadan önce "hafif bir uykuya" daldırılmıştı. İnsanın uyuması normal bir hadise olmakla birlikte kalpleri yatışsın diye bu şekilde kendilerine yardım edilmesi hissî mucizeye yakın bir durumdur. Normal olarak savaşın başlaması anında aşırı heyecandan kimsenin gözüne uyku girmez. Bedir'de savaş öncesinde yağmur yağması da bu şekilde değerlendirilebilir.

1.2.6. Hz. Peygamber'in Düşmanlarından Korunması

Cenâb-ı Allah "*Allah, seni insanlardan korur.*"¹⁰⁸ buyurmak suretiyle Hz. Peygamber'i insanlardan koruyacağını vadedmiştir. Bu âyetten hareketle İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) Hz. Peygamber'in korunması meselesini beş kısma ayırdığı mucizelerin dördüncü kısmı olarak sayarken,¹⁰⁹ Kâdî Abdülcebbar (ö.415/1025) da bu hususun onun mucizeleri arasında yer aldığını belirtir.¹¹⁰ Rivayetlerde de Hz. Peygamber'in en az on üç defa mucize yoluyla korunduğuna dair çeşitli olaylar zikredilmiştir.¹¹¹ Bu olaylar Vâkıdî (207/823), Abdürrezzâk b. Hemâm (211/826-7), İbn Hişâm (218/833), İbn Sa'd (ö. 230/845), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Dârimî, (255/869), Buhârî (256/870), Müslim (ö. 261/875), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892), Belâzürî (ö. 279/892-93), Hâkim en-Nisâbü'rî (ö. 405/1014) ve Beyhakî (ö. 458/1066) gibi hadis ve siyer müellifleri tarafından rivayet edilmiştir.¹¹² Bu olayların tamamı yapısı bakımından hissî mucize kabilindendir. Ancak amaç Hz. Peygamber'i korumak olduğundan gayesi bakımından nusret mucizesi sayılırlar. Bu rivayetlerin bir kısmı hadis usulü kriterlerine göre sahihtir.

1.2.7. Kuru Hurma Kütüğünün Deve Gibi İnlemesi

Kur'an'ın dışında hadislerde de birçok hissî mucize zikredilmiştir. Bunlardan en çok meşhur olanı "Hanîn-i ciz" diye bilinen Medine Mescidi'ndeki kuru hurma kütüğünün deve gibi inlemesi olayı gelir. Bu olay şu on bir sahâbî tarafından rivayet edilmiştir: Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Sehl b. Sa'd, Ebû Saîd el-Hudrî, Übey b. Ka'b,

¹⁰⁴ el-Enfâl 8/48.

¹⁰⁵ İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Savaşları*, 404-405.

¹⁰⁶ el-Enfâl 8/11, 43.

¹⁰⁷ Âli-i İmrân 3/154.

¹⁰⁸ el-Mâide 5/67.

¹⁰⁹ Mustafa Saim Yeprem, *Mâtürîdî'nin Akîde Risâlesi ve Şerhi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 29.

¹¹⁰ Kâdî Abdülcebbar b. Ahmed, *Teşbîtü delâ'ili'n-nübüvve* (Mucizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı), çev. M. Şerif Eroğlu & Ömer Aydın (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı, 2017), 450-452.

¹¹¹ Bu tür bir çalışma için bk. Ali Bakkal, "Hz. Peygamber'in Düşmanlarından Korunması", *Diyanet İlmî Dergi* 56/2 (Nisan-Haziran 2020), 493-522.

¹¹² Bk. Bakkal, "Hz. Peygamber'in Düşmanlarından Korunması", 503-518.

Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî, Ümmü Seleme ve Hz. Âişe.¹¹³ Bu hadis başta İmam Şâfiî (Müsned) (ö. 204/820) olmak üzere Abdürrezzâk b. Hemmâm (211/826-7), İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Dârimî, (255/869), Buhârî (256/870), İbn Mâce (273/887), Tirmizî (279/892), Nesâî (303/915), Taberânî (360/971), Hâkim en-Nîsâbûrî (405/1014), Beyhakî (458/1066) (*Delâilü'n-nübüvve*)¹¹⁴ gibi müelliflerin eserlerinde yer almıştır. Hadisin bazı tarikeleri zayıf olsa da bazıları sahihtir. Hatta günümüzde konu üzerinde araştırma yapan bazı araştırmacılar geneli itibariyle hadisin mütevatir olduğunu ifade etmişlerdir.¹¹⁵

2. Hiz. Peygamber'in Hissî Mûcizesi Olmadığı Görüşünde Olanların Temel Dayanakları

Hiz. Peygamber'in hissî mûcizesi olduğunu söyleyenler Kur'an'da ve Sünnet'e var olan mûcizevî olaylara ve bunlarla ilgili rivayetlere dayanmaktadırlar. Hissî mûcizesi olmadığını söyleyenler ise başlıca şu görüşleri ileri sürmüşlerdir:

2.1. İnkârcıların Mûcize Talepleri Reddedilmiştir

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi müşrikler Hiz. Peygamber'den müteaddit defalar hissî mûcize talebinde bulunmuşlar, fakat onların bütün talepleri reddedilmiştir. Hiz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde orada da Yahudiler birkaç mûcize istemişler, onların talepleri de reddedilmiştir. Bu durumu dikkate alan bazı âlimler ve akademisyenler, konuyu genelleştirerek Hiz. Peygamber'in hissî mûcizesi olmadığı kanaatine varmışlardır.¹¹⁶ Mustafa Öztürk'e göre Kur'an'da Peygamber'e mûcize verilmediği belirtilmiş olduğundan, "Hiz. Muhammed'e nispet edilen hissî mûcizeler büsbütün uydurmadır."¹¹⁷

Doğrusu bu kadar red olunca, bu olumsuz tavrın yalnız bu özel meselelere ilişkin olmayıp genel bir kural olduğu düşünülebilir. Ancak Kur'an'a ve hadislere baktığımızda Hiz. Peygamber'e pek çok hissî mucizelerin verildiği de görülmektedir.¹¹⁸ Bu da bir gerçekliktir. Yapılması gereken şey, bu iki gerçekliğin arasını mâkul bir şekilde bağdaştırmaktır. Bunun yolu da mucizeleri yapısı ve gayesi itibariyle karşılaştırmaktır. Konusu ve yapısı itibariyle mucizeler hissî, haberî ve aklî olmak üzere üç kısma ayrılmaktadırlar. Gayesi açısından ise hidâyet, nusret ve helâk olmak üzere yine üç kısma ayrılmaktadır. Yapısı bakımından hissî mucize sınıfına giren bir olay gayesi bakımından hem hidâyet, hem nusret, hem helâk mucizesi olabilir. Hidayet mucizelerinde tehattî şartı varken, nusret mucizelerin böyle bir şart aranmaz. Ayrıca hidayet mucizelerinin çoğu inkârcıların talebi üzerine gösterilir. Meselâ Hiz. Musâ'nın Tuvâ Vadisinde iken mazhar olduğu asâ-yı Musâ ve yed-i beyzâ mûcizeleri birer nusret mucizesi iken Firavun'un huzurunda iki farklı zamanda gösterdiği bu mûcizeler hidâyet mucizesidir. Meselâ Hûd kavminin helâkiyle ilgili olay da bir helâk mûcizesidir. Mekke döneminde müşriklerin gösterilmesini istedikleri olayların tamamı hidâyet mûcizesi kabilindendir. Bunun dışında Kur'an'da ve hadislerde zikredilen mucizeler ise genellikle nusret mûcizesi kabilindendir. Şu halde Hiz. Peygamber'in hidayet mucizesi cinsinden hissî mûcizesi olmamakla birlikte, nusret mucizesi cinsinden olan hissî mûcizeleri pek çoktur.

¹¹³ Ramazan Önal, "Hiz. Peygamber'in Mucizelerinden Hanînü'l-Ciz' Hadisesi (Mahiyeti ve İntikal Şekli)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 3/2, (Aralık 2020), 421.

¹¹⁴ Önal, "Hiz. Peygamber'in Mucizelerinden Hanînü'l-Ciz' Hadisesi" 418-420.

¹¹⁵ Bk. Önal, "Hiz. Peygamber'in Mucizelerinden Hanînü'l-Ciz' Hadisesi" 421.

¹¹⁶ Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize*, 269; Balcı, *Hiz. Peygamber ve Mucize*, 194-195.

¹¹⁷ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 65.

¹¹⁸ Hiz. Peygamber'e hissî mucize verilmediğini kabul edenler bu tür olayların tabiat kanunlarına aykırı nitelikte olmayıp nadiren meydana gelen veya bilim tarafından ileride açıklanabilecek olaylar cinsinden olduğunu ileri sürerek bu hususta aşırı yoruma gitmişlerdir.

2.2. Allah Müşrikleri Helâk Etmek İstememiştir

Cenâb-ı Allah mucize göstermenin kendi yetkisinde olduğunu beyan etmiş,¹¹⁹ müşriklerin mucize talepleri karşısında da Hz. Peygamber'e neden mucize gösterme imkânı verilmediğini de şöyle açıklamıştır: “*Bizi (Kureyş'in istediği) mucizeleri göndermekten, ancak öncekilerin onları yalanlamış olması alıyordu. (Nitekim) Semûd kavmine o dışı deveyi açık bir mucize olarak verdik de onlar bu yüzden zalim oldular. Oysa biz mucizeleri sırf korkutmak için göndeririz.*”¹²⁰

Matürîdî'ye göre Yüce Allah, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat için yeteri kadar mucize ve delil indirmiştir. Müşriklerin bunun ötesinde tekrar tekrar mucize talep etmeleri doğru yolu bulma amaçlı değil, inat ve başkaldırı maksatlıdır. Bu amaçla istenen mucizeler onlara verilmiş olsaydı, iman etmemeleri halinde helâk edilmeleri söz konusu olurdu.¹²¹

Geçmişte hidayet mucizelerinin amacı peygamberin nübüvvetini ispat etmek ve muhataplarının iman etmemeleri karşısında onları korkutmak olmakla birlikte, bizzat Cenâb-ı Allah'ın kendisi mucizeyi gördükleri halde onların iman etmediklerini bildiği gibi; Hz. Peygamber'in mucize göstermesi halinde Kureyş kabilesinin de inanmayacağını biliyordu.¹²² Ancak Kureyş kabilesi içinde ileride İslâm'a büyük hizmetler edecek olan kişilerin varlığını da bildiği için, onların mucize taleplerini reddetmiş, böylece Kureyş mucizeyi inkâr sebebiyle helâk olmaktan kurtulmuştur. Birinci maddede olduğu gibi buradaki mucizeleri de hidayet mucizelerine gibi kabul etmek gerekir. Konuyu aşırı derecede genelleştirip Cenâb-ı Allah'ın Hz. Peygamber'e hiçbir hissî mucize vermediğini söylemek, nusret mucizelerinin varlığını inkâr etme sonucunu doğurur. Ayrıca burada geçmiş ulemanın Kur'an'da müşriklerin taleplerini retle ilgili âyetleri gördükleri halde, bu durumdan Hz. Peygamber'in hissî mucizesi olmadığı şeklinde bir sonuca varmamış olmalarını da dikkate almak gerekir.

2.3. Hz. Peygamber'in Kur'an'dan Başka Mucizesi Yoktur

Hz. Peygamber, “*Hiç bir peygamber yoktur ki, kendisine insanların inanmalarına neden olacak mucizeler verilmiş olmasın. Bana verilen mucize ise ancak bana gönderilen bir vahiydir. Onun için kıyamet gününde ümmeti en fazla olanın ben olacağımı umuyorum.*”¹²³ Bazı araştırmacılar müşriklerin mucize taleplerinin yanı sıra nazarların Kur'an'a çevrilmesini ve bu rivayette olduğu gibi Hz. Peygamber'in kendisine verilen mucizenin Kur'an'dan başka bir şey olmadığını beyan etmesini Hz. Peygamber'in Kur'an'dan başka mucizesinin olmadığına delil saymışlardır.¹²⁴ Oysa bu hadisi rivayet eden Buhârî aynı zamanda Hz. Peygamber'in birçok hissî mucizesi olduğunu da rivayet etmektedir. Dolayısıyla bu hadisi onun rivayet ettiği diğer hadislerle birlikte ele almak gerekir. Bazen bir ifadenin hasır ifade ediyor gibi görünmesi, o ifadeye bağlı hükmün başka yerde olmayacağını göstermez. Meselâ “İstanbullular nazik insanlardır” dediğimizde mefhum-i muhalefet yoluyla buradan İstanbullu olmayanların nazik olmadıklarını çıkarmak doğru olmaz. Pekâlâ Bursalılar da nazik olabilirler. Kur'an'da yalnız, “*leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların*”¹²⁵ haram kılındığı ifade edilmiştir. Kur'an'daki bu âyetlerle, Hz. Peygamber'in, “*Helal, Allah'ın kitabında helal kıldıklarıdır. Haram da Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Hakkında bir açıklama yapmadıkları ise serbest bıraktığı (mubah olan) şeylerdir*”¹²⁶ sözü birlikte ele alındığında âyetlerde sayılan dört maddenin dışında haram olan bir şeyin bulunmaması gerekir. Ancak başka bir âyette kanın mutlak kan

¹¹⁹ el-En'âm 6/109; el-Ankebût 29/50.

¹²⁰ el-İsrâ 17/59.

¹²¹ Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne* (Beyrut: Dâru'l- Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 7/71.

¹²² el-En'âm 6/109-111.

¹²³ Buhârî, “Fezâilü'l-Kur'an”, 97; Müslim, “İman”, 181.

¹²⁴ Ahmet Erkol, “Hz. Peygamber'in Mu'cizesi Meselesi ve Nübüvvetin İsbatında İnşikak-ı Kamer (Ayn Yarılması) Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 292.

¹²⁵ el-Bakara 2/173; el-Mâide 5/3; el-En'âm 6/145; en-Nahl 16/115.

¹²⁶ Tirmizî, “Libâs”, 6; İbn Mâce, “Et'ime”, 60.

değil “akıtılmış kan”¹²⁷ olduğu ifade edilmiş, ayrıca bu haramlara içki¹²⁸ ve avcı hayvanların kendileri için yakalamış oldukları hayvanlar¹²⁹ da ilave edilmiştir. Başka âyetlerde ise “tayyib (temiz) olan şeylerin helâl, hâbîs (pis) olan şeylerin haram olduğu beyan edilmiştir.¹³⁰ Özellikle Hanefî mezhebi bu hâbîs kavramından hareketle, konuyla ilgili bazı hadisleri de dikkate alarak hayvanlarda tabiat bakımından iğrenç, pis ve vahşî olan hayvanları da haram kabul etmişlerdir. Geleneksel âlimlerimiz de, âyetlerde müşriklerin taleplerine olumsuz cevap verildiğini görmekle birlikte, buradan genel bir ilke çıkarma yoluna gitmeyip âyet ve hadislerde zikri geçen mucizelerin varlığını kabul etmişlerdir.

2.4. Hiz. Peygamber'den Sonra İnsanlığın Mûcizeye İhtiyacı Yoktur

Bazı akademisyenler Hiz. Peygamber'e hissî mucize verilmemiş olmasını, Resûl-i Ekrem'le birlikte yeni bir dönemin başlamış olmasıyla izah etmişlerdir. Buna göre, Hiz. Peygamber'le birlikte birtakım olağanüstülüklerin yaşandığı dönemler sona ermiş, tebliğin sürekliliğini ve evrenselliğini sağlamak üzere akıl ve bilgi süreci başlatılmıştır.¹³¹ Abduh da bu görüştedir. Ona göre insanlıkta görülen bazı gelişmeler, mûcizeler konusunda da birtakım değişimleri beraberinde getirmiş; kevnî mûcizelerden aklı mucizelere doğru bir değişim olmuştur. Hiz. Peygamber'den önce insanlar henüz olgunluk çağına erişmediklerinden, onlara olağanüstü nitelikli mûcizeler sunmak bir gerekliliktir. Ancak Kur'an'ın nazil olduğu dönemde insanlık belli oranda bir olgunluk kazandıkları için, artık hissî mûcizelere ihtiyaç kalmamıştır.¹³²

Ayrıca geçmiş zamanlarda peygamberler belli bir kavme gönderilirdi. Nübüvvetleri evrensel değildi. Hiz. Peygamber'in nübüvveti ise evrensel olduğu için onunla birlikte evrensel bir mucizeye ihtiyaç duyulmuştur. Tebliğin sürekliliği ve evrenselliği, akıl ve bilgi odaklı bir mûcizeyi gerekli kılmıştır. Bu da Kur'an'dır.¹³³

2.5. Mûcizeler Tabiat Kanunlarına Aykırı Olamaz

19. yüzyılda Batı'da esen pozitivizm rüzgârının etkisiyle İslâm dünyasında da bazı dini meseleler pozitivist yaklaşımla değerlendirilmeye başlandı. Daha önce mûcizelerin temel karakterinin hârikü'lâde, yani hârikü't-tabîa olduğu belirtildiği halde, 19. yüzyıldan itibaren bazı âlimler mucizelerin tabiat kanunlarına aykırı olamayacağını iddia etmeye başladılar ve bu görüş günümüzde bir hayli popüler hale geldi. Bu görüşün dayanağı, bir kere dahi olsa doğa kanunun ihlâl edilmesi onu doğa kanunu olmaktan çıkaracağı için, mucizenin var olduğunun kabulü doğa kanununun yok olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Yani ortada kanun varsa mucize var olamaz; mucize varsa kanun var olamaz. Birinin varlığı diğerrinin yokluğunu gerektirir. Dolayısıyla mucize doğa kanunlarının ihlâli olarak tanımlanamaz. Mucizeler bir şekilde doğa kanunlarına uygun şekilde gerçekleşirler.¹³⁴ “Diğerr yandan mûcizedeki Tanrısal faaliyetin ‘müdahale’ olarak anlaşılması ve mucizelerin ‘tabiat kanunlarının askıya alınması’ diye nitelendirilmesinin sağlıklı bir mûcize fikri vermez.”¹³⁵ Bazı araştırmacılar ise mucizelerin doğa yasalarına aykırı olmasını aklen mümkün

¹²⁷ el-En'âm 6/145.

¹²⁸ el-Mâide 5/90.

¹²⁹ el-Mâide 5/4, 5.

¹³⁰ el-A'râf, 7/157; en-Nisâ, 4/2.

¹³¹ Adil Bebek, “Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hiz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 147.

¹³² Zeki İşcan, *Muhammed Abduh'un Nübüvvet Görüşü*, 47-48.

¹³³ Bebek, “Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hiz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, 147.

¹³⁴ Fatih Topaloğlu, *Felsefî ve Teolojik Açından Mucize*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 76; Aydın Işık, “Bilim ve Mucize”, *Din Dilinde Mucize (Çalıştay)*, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2015), 306; Abdullah Kartal, “Mucizelere inanmanın Rasyonelliği Üzerine”, *H.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/33s(2015), 80-81; Mesut İrde, “David Hume'da Mucize'nin İmkânı Problemi Üzerine Bir İnceleme”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (2023), 18.

¹³⁵ Fatih Topaloğlu, *Felsefî ve Teolojik Açından Mucize*, 126.

görmekle birlikte, vukûunun zarurî olmadığını vurgulayarak bu imkânın gerçekliğe dönüşmediğini işaret etmişlerdir.¹³⁶

Mustafa Öztürk'ün ifadesiyle, “Allah tarih içerisinde nasıl davranacağını ezelde belirlemiş ve ‘sünnetullah’ diye isimlendirdiği bu davranış tarzını değiştirmeyeceğine dair kendisine ve insanoğluna söz vermiştir.”¹³⁷

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, Kur'an'da sünnetullah kavramı, biri geniş diğeri dar olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. Geniş anlamda “insanların takip ettikleri yol ve hareket tarzı”¹³⁸ mânasına gelir. Dar anlamda ise “Peygamberleri memleketlerinden çıkaranların, onlarla savaşanların ve alay edenlerin helak edilmesi”¹³⁹ mânasında kullanılmaktadır. Bu ikinci anlamda sünnet, özel bir sosyal kanundur. Sonradan doğa kanunu anlamında da kullanılmaya başlanmıştır.

Doğa kanunlarının evrensel, yani evrenin herhangi bir yerinde uygulanabilir; mutlak, yani evrendeki hiçbir şeyin bunları etkileyemedikleri ve sabit, yani ilk keşfedildikleri andan itibaren değişmez oldukları kabul edilir. Varlık âleminin yalnız maddî evrenden ibaret olduğu düşünülürse böyle düşünülebilir. Fakat varlık âleminin merkezinde Allah olduğu düşünüldüğünde maddî âlemi ve onun kanunlarını bu şekilde düşünmek mümkün olmaz. Öncelikle maddî âlem ve onun kanunları nisbî, arazî ve şartlı varlıklardır. Birinci derecede var olmaları O'nun var etmesine bağlıdır. Evrendeki en geniş kanunlar dahi öncelikle onu oluşturan madde ve enerjinin varlığına bağlıdır. Evren birbirine dönüşebilen bu iki nesneden oluşur. Bunlar var olmazsa, evrendeki kanunlar da var olmazlar. Evrenin tümünde değil de bazı çeşitlerinde ve varyantlarında geçerli olan kanunlar ise birçok şartın birlikte tahakkukuna bağlıdır. Bazen aynı sonuç farklı şartlarda meydana gelir. Meselâ “Su yüz derecede kaynar” denilir. Fakat bu durum, deniz seviyesinde geçerlidir. Daha aşağı inilir veya daha yukarı çıkılırsa kaynama derecesinde farklılık olur. Yine “Su akıcıdır” denilir. Fakat su bir kabın içine konulduğu zaman akmaz; akması, önünde bir engel bulunmaması şartına bağlıdır. Allah'ın varlığı ve evreni O'nun yarattığı dikkate alındığında doğa yasaları evrensel, mutlak ve sabit değildir. Allah bunları yaratırken hikmetine binaen müdahale edebilecek şekilde yaratmıştır. Allah hâlik, doğa yasaları mahlûktur; dilediği zaman bu yasalara müdahale edebilir. O'nun müdahalesi bu bozulduğu tamamen bozulduğu anlamına gelmez. Müdahale edilmeyen hallerde doğa yasalarının durumu, tamamen doğa bilimcilerin dediği gibidir. Söz gelimi mucize yoluyla ölü birisi diriltildiği zaman, ölü ile ilgili doğa yasası değişmiş olmaz. Allah'ın yaratması dikkate alınıp doğa yasalarının nisbî, ârizî ve şartlı olduğu kabul edildiğinde mucizeler doğa yasalarından bir istisna sayılır. İstisnalar nasıl kanunları bozmazsa, mucizeler de doğa yasalarını bozmaz. Allah'ın doğa yasalarına müdahale edemeyeceğini düşünmek, doğa yasalarını ilâhlaştırmak demektir. Bu evren sebepler dünyasıdır. Bu dünyada sebepler çerçevesinde uzun bir zamanda meydana gelen bir şeyi Allah isterse bir anda yaratır. Nitekim âhirette böyle olacaktır. Allah isterse bütün sebepleri birleştirir, böylece uzun zamanda meydana gelen bir nesneyi bir anda var eder. Hızlandırılmış film gibi.

Var etme mucizeleri bir yönüyle ilk yaratmaya benzer. Allah evreni bir anda yarattığı gibi, sonradan bu evrende bulunan bazı nesnelerden başka nesneler de yaratabilir. Evreni yaratırken, içine koyduğu kanunları, sonradan mucize türü eylemlerde bulunacak şekilde müdahaleye müsait şekilde yaratmıştır. Engel olma mucizeleri, bir sebebin sonucunu meydana getirmesine engel olan sebepler gibidir. Amyant maddesinin ateşin yakıcılığını önlemesi nasıl bir durumsa, ateşin İbrahim'i yakmaması olayında da Allah'ın yarattığı mucize de böyle bir olaydır. Yani mucizelerde, tabii sebebin yerine,

¹³⁶ Hikmet Zeyveli, *İlâhî Dinlerde Mucize ve Gayb* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018), 29.

¹³⁷ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 50.

¹³⁸ Âli İmrân 3/137; en-Nisâ 4/26.

¹³⁹ el-İsrâ 17/76-77; el-Feth 23-23; el-Enfâl 38-39; el-Hicr 13; el-Kehf 18/55; Fâtr: 35/43; el-Mü'min 40/84.

gelir mûcize oturur. Bir nevi Allah, maddî sebebin yerine aynen onun gibi etkili mânevî bir sebep yaratmış olmaktadır.

Sonuç

Hiz. Peygamber'in hissî mucizesi olup olmadığı hususunda başlıca üç görüş ortaya çıkmıştır:

Birinci görüşe göre gerek geçmiş peygamberlerin gerekse Hiz. Peygamber'in çeşitli hissî mûcizesi vardır. Klasik kelâmcılar, hadisçiler ve müfessirler bu görüştedir. Bu görüşün delilleri Kur'an'da ve sünnette çok sayıda hissî mûcizeye yer verilmiş olmasıdır.

İkinci görüşe göre, geçmiş peygamberlerin çeşitli hissî mûcizeleri bulunmakla birlikte, Hiz. Peygamber'in herhangi bir hissî mûcizesi yoktur. Onun tek mûcizesi Kur'an'dır. Bu görüşün dayanağı Muhammed Abduh, Reşid Rızâ, İzzet Derveze, Adil Bebek, Halil İbrahim Bulut, İsrâfil Balcı âlim ve akademisyenlerin bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü görüşe göre, hiçbir peygamberin hissî mucizesi yoktur. Bu görüş ağırlıklı olarak mucizelerin doğa kanunlarına aykırı olamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Şah Velîyullah ed-Dihlevî, Seyyid Ahmed Han, Muhammed Esed, Mustafa Öztürk, Hikmet Zeyveli, Aydın Işık, Fatih Topaloğlu, Abdullah Kartal gibi âlim ve akademisyenler bu görüştedir.

Biz bu çalışmamızda bu üç görüşten de farklı olarak şöyle bir hususun daha doğru olduğu sonucuna vardık: Yapısı ve konusu bakımından mûcizeler hissî, haberî ve aklî olmak üzere üç kısma ayrılırken, gayesi itibarıyla da hidayet, nusret ve helâk olmak üzere yine üç kısma ayrılmıştır. Yukarıdaki görüşlerde hissî mûcizelerin, gayesi bakımından hangi mûcize çeşidine mukabil geldiği pek dikkate alınmamış, genellikle hissî mucize ile hidayet mûcizesi özdeşleştirilmiş gibidir. Oysa hissî mûcizeler gayesi bakımından hidayet mûcizesi sınıfından olabildiği gibi, nusret veya helâk mucizesi sınıfından da olabilirler. Bir taraftan Kur'an'da inkârcıların mûcize taleplerine olumsuz cevap verildiği, diğer taraftan gerek Kur'an'da gerekse Sünnet'te Hiz. Peygamber'in elinde zuhur eden birçok hissî mûcizenin bulunduğu dikkate alındığında, Hiz. Peygamber'in gayesi bakımından hidayet mûcizesi sınıfına giren hissî mûcizesinin olmadığını, ancak nusret mûcizesi sınıfına giren birçok mûcizesinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda birçok mûcizevî olayı zorlamalı yorumlarla mûcize olmaktan çıkarmaya çalışmaya ve birçok sahih hadisi de gerçekte yeterli olmayan bazı Kur'an'a arz kurallarına aykırılık ithamıyla reddetmeye gerek kalmayacaktır.

Kur'an'da "acz" kökünden gelen bazı kelimeler kullanılmakla birlikte "mucize" kelimesi geçmez. Mûcize anlamında daha çok "âyet" kelimesi kullanılmıştır. "İ'câz" ve "mucize" kavramları İslâmî literatürde daha çok hicrî dördüncü asırdan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Mûcizeye dair yazılmış olan ilk eserlerde mûcizenin tanımı yapılmamıştır. Mu'tezile kelâmcısı Câhiz (ö. 255/869), Cenâb-ı Allah'ın bütün peygamberlere nübüvvetlerini ispat etmek için çeşitli mucizeler verdiğini ve bunların kesin delil olması için insanların bunları yapma konusunda aciz kalması gerektiğini vurgulamıştır. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, bir peygamberin nübüvvetinin mûcize göstermekle ispat edilmiş olacağını ifade etmekle birlikte mûcizenin tanımını yapmamıştır. Mûcizeyi ilk olarak tanımlayan zatın İmam Mâtürîdî olduğunu söyleyebiliriz. Onun tanımı şöyledir: "Peygamberin elinde meydana gelen, benzer konularda ihtisas sahibi olanların bile gücünü aşan ve öğrenim yoluyla benzerini meydana getirmek imkânı bulunmayan bir olaydır." Mâtürîdî mûcizenin tanımından olağanüstülük açısından "acz" kavramını öne çıkarmış ve "tehaddî" özelliğini zikretmemiştir. Ebü'l-Yüsr Muhammed el-Pezdevî (ö. 493/1100), Ebü'l-Mu'in en-Nesefî (508/1114), Nüreddin es-Sâbûnî (ö. 580/1184) ve Necmeddin en-Nesefî'nin (ö. 537/1142) gibi Mâtürîdî imamları da mûcize tanımlarında tahaddîye yer vermemişler, sadece konu hakkında tafsilatlı bilgi verirken Kur'an'ın tahaddîde bulunduğunu zikretmişlerdir. Mu'tezile imamlarından Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1025) da mucize tanımında tehaddî kavramına yer vermemiş ve mûcizenin dört özelliğini zikrederken de bu özellikler için tehaddîyi zikretmemiştir.

Mûcize tanımında teahddî kavramına yer veren ilk kelâmcı Bâkılânî olup ondan sonra gelen bütün Eş‘arî kelâmcıları tanımlarında bu kavrama yer vermişler, hatta sonradan gelen Mâtürîdî kelâmcıları da onlara katılmıştır.

Yapısı bakımından mucizelerin hissî, haberî ve aklî, gayesi bakımından da yine hidayet, nusret ve helâk olmak üzere mucizelerin üçer kısma ayrıldığına ittifak vardır. Çeşitli sınıflara ayrılan bir kavramın tanımı yapılırken bütün sınıfların ortak özelliği olan hususlar alınır. Eğer bazılarında bulunan, bazılarında bulunmayan özellikler tanıma yerleştirilirse bu tanım efrâdını câmi ağyârını mâni olmaz. Ana tanıma sadece bazı kısımlara mahsus olan özellikler alınmamalıdır. Ancak özellikle Eş‘arîlerin teahddî kavramını ana tanıma taşımak suretiyle böyle bir hata yaptıklarını söyleyebiliriz. Tehâddî yalnız hidâyet mucizelerinde vardır, nusret ve helâk mucizelerinde yoktur. Bu sebeple müşriklerin mûcize taleplerinin reddedilmesi durumu genelleştirilse bile bu, sadece hidâyet mûcizelerini kapsar; özellikle Hz. Peygamber’in gayesi bakımından nusret mûcizesi sayılan hissî mûcizelerinin varlığına bir engel teşkil etmez.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed ve Rıza, Reşîd. *Teşîru'l-Menâr*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Abdülkâhîr b. Tâhîr et-Temîmî el-Bağdâdî. *el-Fark beyne'l-fırak*. nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: 1411/1990.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San‘ânî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahmân el-A‘zamî. I-XI. Beyrut 1983.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Ağırakça, Ahmet, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”. *Artuklu Akademi* 1/2. (2014), 1-30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/artukluakademi/issue/31808/349005>
- Akgün, Hüseyin. “İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi”. *Siyer Araştırmaları Dergisi* 3 (Ocak-Haziran 2018), 33-54. <https://doi.org/10.56288/siyer.709024>.
- Altun, İsmail. “Muhammed Hamîdullah’ın Mescid-i Aksâ’nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 293-316. <https://doi.org/10.18505/cuid.378549>
- Altun, İsmail. “Müsteşrik Alfred Guillaume’nin Mescid-i Aksâ’nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2 (2019), 287-309. <https://doi.org/10.29288/ilted.572856>
- Apaydın, H. Yunus. “Mütevâtîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/208-221. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Aydın, Hayati. “Mi‘râc Olayı, İmkânı ve Keyfiyeti”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62 (Haziran 2022), 99-123. <https://doi.org/10.15370/maruifd.1052176>.
- Aydın, Mustafa. “Reşîd Rızâ’nın Mucize Anlayışı Bağlamında İnşikâku’l-Kamer Konusundaki Rivâyetleri Tahlil ve Tenkidî”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/62 (2019), 1703-1709. <https://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2598>
- Azimli, Mehmet. “İsrâ ve Mi‘râc Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bilimname* 7/16 (2009), 43-58.
- Azimli, Mehmet. “Şakku’l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/4 (2008), 25-40.
- Bağdâdî, Abdülkâhîr b. Tâhîr et-Temîmî. *el-Fark beyne'l-fırak*. nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: 1411/1990.
- Bakkal, Ali. “Hz. Peygamber’in Düşmanlarından Korunması”. *Diyanet İlmî Dergi* 56/2 (2020), 493-522. <https://doi.org/10.61304/did.634037>.
- Bâkılânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib el-. *Temhîdû'l-evâil ve telhîsü'd-delâil*. nşr. Muhammed el-Hudayrî – Abdülhâdî Ebû Rîde. Kahire: 1356/1947.
- Balcı, İsrâfil. *İsrâ ve Mi‘râc Gerçeği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022.
- Balcı, İsrâfil. *Hiz. Peygamber ve Mucize*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Balcı, İsrâfil, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur‘ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kitiği”. *İSTEM* 7/13 (2009), 85 - 124.

- Bebek, Adil. "Kelam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*. nşr. Abdülmu'tî Kal'acî, 1-7. Beyrut 1405/1985.
- Bikbulat, Sun'atullâh. 'İnşikâk-ı Kamer Meselesi'. *İslâmiyât* 7/3 (2004), 185-189.
- Buhârî. Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mucize*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Cüveynî, İmâmü'l-Hameyn el-, *İnanç Esasları Klavuzu – Kitâbü'l-İrşâd*. çev. Adnan Bülent Baloğlu v.dğr. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l-Mevâkıf*. nşr. Abdurrahmân 'Umeyre. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1417/1997.
- Çelik, Hüseyin. "Kur'an'da 'Aydın Yarılmaması' Mucizesi". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 68-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40527/486263>
- Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî. *Tebîratü'l-edille fî usûli'd-dîn*. Ankara: Neşriyyâtü Riâseti's-Şuûni'd-Dîniyye li'l-Cumhûriyyeti't-Türkiyye, 2003.
- Ebü Yûsuf, Yakub b. İbrahim. *Kitâbü'l-Âsâr*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Erkol, Ahmet. "Hz. Peygamber'in Mu'cizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikak-ı Kamer (Aydın Yarılmaması) Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 261-298.
- Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh el-. *Ahbârü Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr*. thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehîş. b.y.: 1424/2003.
- Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Gazâlî, Hücetü'l-İslâm. *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*. çev. Ahmed Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınları, 1975.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, 1980.
- Işık, Aydın. "Bilim ve Mucize". *Din Dilinde Mucize (Çalıştay)*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2015, 287-323.
- İlhan, Mehmet. "Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin Şah Veliyullah ed-Dihlevî'nin Bazı Kelâmî Görüşlerine Tenkidleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2009), 71-81.
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebevîyye*. nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Kahire: Mektebetü Muhammed Ali Subeyh, 1383/1963.
- İbn İshâk, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri (Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî)*. çev. Ali Bakkal. İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2013.
- İrde, Mesut. "David Hume'da Mucize'nin İmkânı Problemi Üzerine Bir İnceleme". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (2023), 15-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluakademi/issue/80345/1373579>
- İşcan, Mehmet Zeki. "Muhammed Abduh'un Nübüvvet Görüşü ve Çağdaş İslam Düşüncesine Etkileri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2006), 27-55.
- Kâdî Abdülcebbar İmâdüddîn Ebü'l-Huseyn b. Ahmed el-Hemedânî. *Tesbîtu delâili'n-nübüvve*. Çev. M. Şerif Eroğlu – Ömer Aydın. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Karadağ, Cağfer. "Bizans Sarayında Müslüman-Hristiyan Münazarası: Büveyhî Elçisi Bâkılânî ile İmparator II. Basileios Arasında Geçen Tartışma". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 22 (2009), 1-35.
- Kartal, Abdullah. "Mucizelere İnanmanın Rasyonelliği Üzerine". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/33 (2015), 57-82.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-. *el-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Kaya, Mahmut. "ed-Dîn ve'd-devle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/349-351. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kılıç, Mustafa. "Hz. Peygamber'in Ci'râne Günleri". *Usul İslâm Araştırmaları* 17/17 (2012), 81-106.
- Koçar, Musa. "Hz. Peygamber'in Savaşlarında Meleklerin Yardımı Problemi". *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2001, 57-68.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İSAM Yayınları, 2003.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*. Beyrut: Dârü'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Müslim b. Haccâc. *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Molu, Ahmed. *Mi'râc Hadislerinin Hadis Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Önal, Ramazan. "Hz. Peygamber'in Mucizelerinden Hanînü'l-Ciz' Hadisesi". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Aralık 2020), 416-423. <https://doi.org/10.48120/oad.826033>
- Özgel, İshak. "İnşak-ı Kamer Hadisesine Yorum Etiği ve Anlam Bütünlüğü Açısından Yaklaşım". *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu*. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 19 Nisan 2004, 197-214.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Pekcan, Ali. *İslam Akaid Metinleri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Pezdevî, Ebu Yusr Muhammed. *Ehl-i Sünnet Akaidi (Usûlü'd-dîn)*. çev. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1980.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *el-Hasâisü'l-kübrâ*. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Hadisiyye, 1967.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri Kur'an*. Beyrut: 1415/1995.
- Tatlı, Bekir. *Kütüb-i Sitt'e'de İsrâ ve Mi'râc Hadisleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Teftâzânî, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer. *el-Makâsîd – Kelâm İlminin Maksatları*. Çev. İrfan Eyibil. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Topaloğlu, Fatih. *Felsefî ve Teolojik Açidan Mucize*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Vakîdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-Megâzî*. thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ. Beyrut: 2004.
- Yaşar, Yahya. "Mekkeli Müşriklerin Hz. Peygamber'den Kur'an Dışında Mucize Taleplerine Cevabi Ayetlerin Tahlili". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2016), 135-182. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksuifd/issue/22935/251306>
- Ünsal, Fatıma. "Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Umde Dini Tetkikler Dergisi* 3/1 (2020), 105-140. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3963986>
- Yeprem, Mustafa Saim. *Mâtürîdî'nin Akide Risâlesi ve Şerhi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Zeyveli, Hikmet. *İlâhî Dinlerde Mucize ve Gayb*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018.

Declaration of Interests (Çıkar Çatışması): The authors declare that they have no competing interest (Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir).

Funding (Finansal Destek): The authors declared that this study has received no financial support (Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir).

Ethical Statement (Etik Beyan): It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).

Ethics Committee Permission (Etik Kurul İzni): The article does not require ethics committee permission. (Makale etik kurul izni gerektirmemektedir).